Hällstorps knipphammare

Arkeologisk utredning inom fastigheten Kniphammaren 1:2 m.fl. och förundersökning av RAÄ 58:1 inför nedläggning av markkabel, Barnarps socken i Jönköpings kommun, Jönköpings län

JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM
Arkeologisk rapport 2013:32
Anna Ödeén

Hällstorps knipphammare

Arkeologisk utredning inom fastigheten Kniphammaren 1:2 m.fl. och förundersökning av RAÄ 58:1 inför nedläggning av markkabel, Barnarps socken i Jönköpings kommun, Jönköpings län.

JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM
Arkeologisk rapport 2013:32
Anna Ödeén

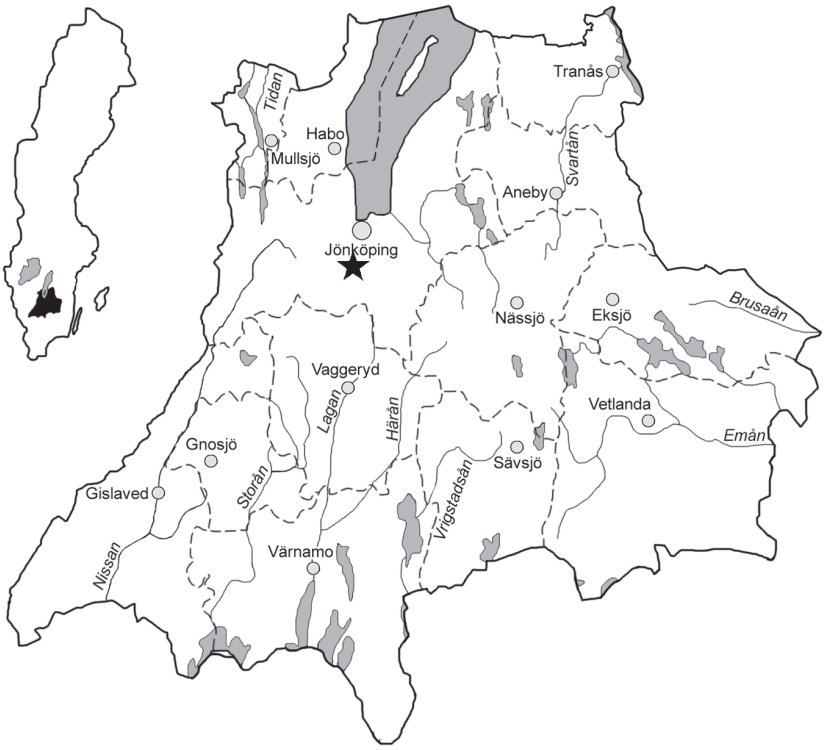

Rapport, foto och ritningar: Anna Ödeén
Grafisk design: Anna Stålhammar
Tryck: Arkitektkopia, Jönköping

Jönköpings läns museum, Box 2133, 550 02 Jönköping
Tel: 036-30 18 00
E-post: info@jkpglm.se
www.jkpglm.se

Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor, Geografiska Grunddata samt Geodata (FUK) är återgivna enligt tillstånd:
© Lantmäteriet. Ärende nr MS2007/04833, nr MS2012/03742 samt dnr i2012/1091.

ISSN: 1103-4076

© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2013

Innehåll

Inledning 5
Målsättning och metod 5
Utredningen 5
Förundersökningen 5
Topografi 5
Fornlämnings- och kulturmiljö 6
Utredningsområdet 6
Fornlämning 58:1, Hällstorps knipphammare 6
Tidigare undersökningar 7
Resultat 7
Kartanalys 7
Inventering 10
Sökschaktning 12
Fynd 13
Sammanfattning 14
Åtgärdsförslag 14
Administrativa uppgifter 15
Referenser 16
Tryckta källor 16
Otryckta källor 16
Arkiv 16
Kartunderlag 16

Bilagor

Bilaga 1. Kartanalys
Bilaga 2. PM utmärkning av forn- och kulturlämningar
Bilaga 3. Sökschakten från utredningen och förundersökningen.

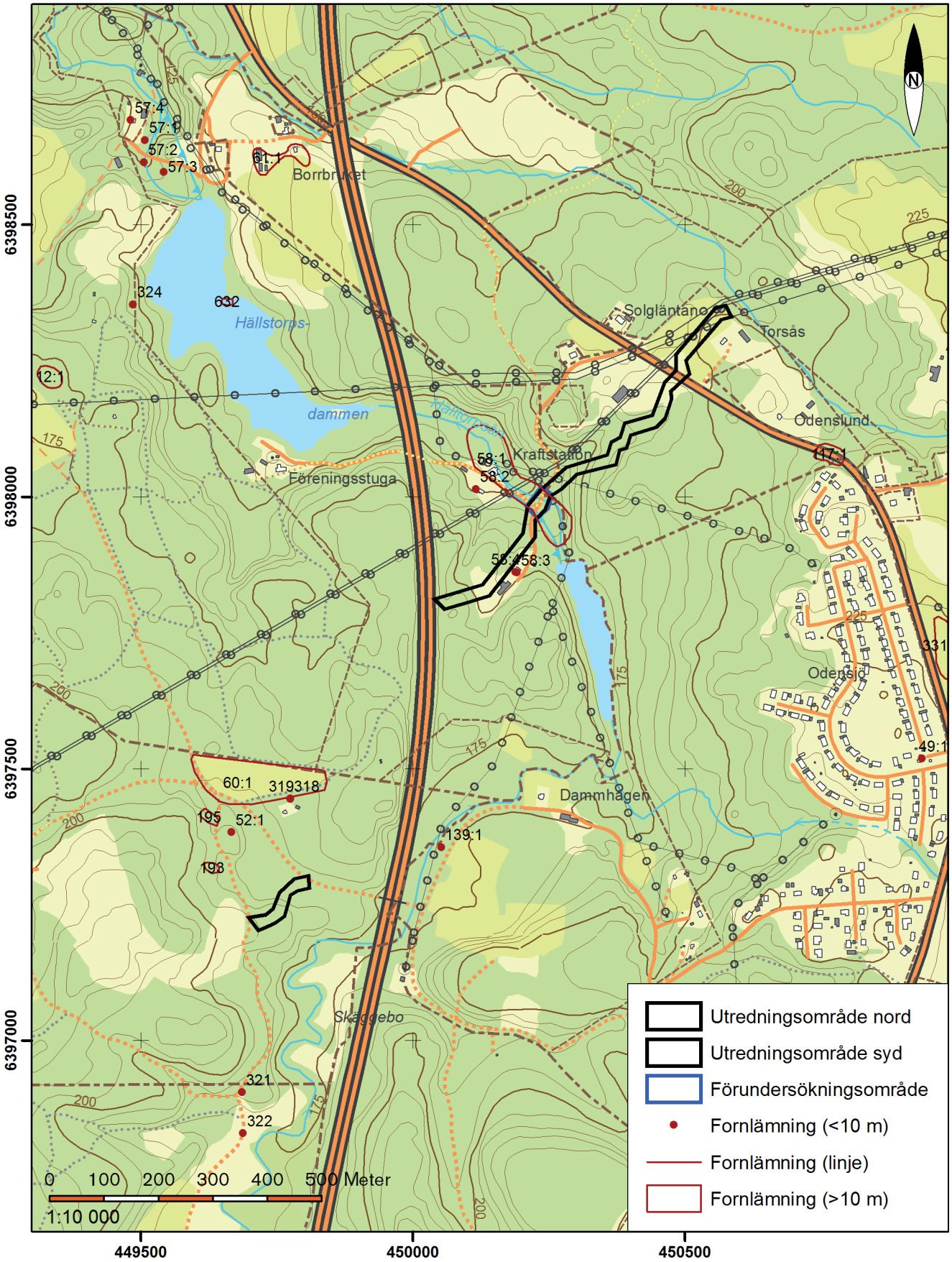

FIGUR 1. Utdrag ur digitala ekonomiska kartan. Skala 1:10 000.

Inledning

Under juni 2013 genomfördes en arkeologisk utredning inom fastigheten Kniphammaren 1:2 med flera. Samtidigt gjordes en förundersökning inom RAÄ nr Barnarp 58:1 som är ett område med smides- och småindustrilämningar. Båda insatserna skedde i Barnarps socken, Jönköpings kommun och anledningen var en planerad nedläggning av markkabel. Utredningsområdet omfattade 21 000 m^2 och förundersökningsområdet var 1 500 m^2 stort.

Beställare av arbetet var Jönköpings Energi Nät AB. Den delen av utredningen som gjordes genom inventering genomfördes av Fredrik Engman medan Anna Ödeén stod för sökschaktningen inom utredningen och förundersökningen. Båda är anställda vid Jönköpings läns museum. Kartanalysen har genomförts av kulturgeograf Fredrik Engman och Anna Ödeén är rapportansvarig.

Målsättning och metod

Före fältarbetsfasen gjordes en arkivstudie där Jönköpings läns museums arkiv och aktuell hembygdslitteratur genomsöktes. Dessutom gjordes en kartstudie av det äldre kartmaterialet för området.

Utredningen

Målsättningen för utredningen var att fastställa om det fanns fasta fornlämningar, ovan eller under mark, inom området för markkabeln. Detta gjordes genom fältinventering. Då genomsöktes området och påträffade forn- och kulturlämningar mättes in digitalt med handburen GPS och beskrevs samt bedömdes enligt riksantikvarieämbetets föreskrifter. Dessutom genomfördes en sökschaktning med hjälp av grävmaskin i utredningsområdets nordöstligaste delar där det finns potentiella förhistoriska boplatslägen.

Förundersökningen

Målsättningen för förundersökningen var att begränsa utbredningen av RAÄ nr 58:1, Barnarps socken som är ett område med smides- och småindustrilämningar samt fastställa om den finns bevarad intill vägen och därmed skulle påverkas av markkabeln.

Förundersökningen gjordes genom sökschaktning med grävmaskin.

Topografi

Det aktuella utrednings- och förundersökningsområdet ligger i ett ställvis kraftigt kuperat landskap där berg går upp i dagen. Genom förundersökningsområdet rinner Hällstorpsån genom en bäckravin. Till största delen är området beväxt med äldre barrskog men med inslag av lövträd intill nu brukade och igenlagda åkrar. Dessa ligger

FIGUR 2. Sökschaktning inom RAÄ nr 58:1.

framförallt i områdets östligaste delar. Områdets västra delar består av sandiga åsar bevuxna med tallskog.

Berggrunden i området består av Barnarpsgranit och jordarten är sand.

Fornlämnings- och kulturmiljö

Utredningsområdet

De ortnamn som är aktuella för utredningsområdet är Hällstorp, Läsäng, Odensjö och Stora Spånhult. Namnet Hällstorp nämns första gången i de skriftliga källorna omkring 1460 och skrivs då *Hælstorp*. Förleden *häll* kan vara flat sten, berghäll med efterleden *torp* som betyder nybygge. Namnet Läsäng kan vara ett ånamn, *Läs* (det som nu är Torsviksån) med efterleden *äng* som står för slåtter- eller betesmark. Första gången det nämns i text är 1542 då det skrivs *Läsänng* . Ortnamnet Odensjö skrivs år 1394 *Odhensioo* och är ett sjönamn bildat av gudanamnet *Oden* med efterleden *sjö* (Agertz 2008). Ortnamnet Stora Spånhult nämns inte i Agertz *Om ortnamn i Jönköpings län.* Det är ett frälsegods som 1562 ägdes av Lars Matsson Kafle (BILAGA 1).

I närområdet till utredningsytan finns ett antal sedan tidigare registrerade forn- och kulturlämningar (FIGUR 1). Utmed Hällstorpsån och intill dammen ligger fornlämning RAÄ nr Barnarp 139:1 som är lämningarna efter en smideshammare med slaggvarp, RAÄ nr 324 som är ett område med skogsbrukslämningar, RAÄ nr 632 som är en blästbrukslämning och RAÄ nr 57:1–4 som är lämningar efter kvarnar.

Ytterligare två områden med skogsbrukslämningar är registrerade: RAÄ nr 193 och 195. Dessutom en plats där det har legat ett så kallat borrbruk, en verkstad för borrning av gevärspipor, RAÄ nr 61:1. Det finns också en plats med tradition: Korsvägelyckan, där fem vägar möts och som har RAÄ nr 60:1 samt en skärvstenhög, RAÄ nr 318.

I området finns dessutom ett antal gravar: RAÄ nr 52:1 som är ett röse, RAÄ nr 319 som är en domarring och RAÄ nr 12:1 som är ett gravfält.

RAÄ nr 58:1, Hällstorps knipphammare

Föremål för förundersökningen var RAÄ nr 58:1 Barnarps socken, som är ett område med smides- och småindustrilämningar. Området består av murar, grunder, kantskoningar av bäcken, en härdlämning samt slaggförekomster. Intill fornlämningsområdet finns tre platser med tradition: RAÄ nr 58:2–4. Dessa är ”Hällstorpshammar”, ”Hammarstorpet” samt uppgifterna om att det i området ska ha funnits två knipphammare, tråddrageri, spik smedja, gjuteri, kvarn, benstamp, linoljedrageri och vadmalsstamp.

Enligt det äldre kartmaterialet och de historiska källorna har Hällstorpsån utnyttjats för sin vattenkraft sedan 1600-talet. Berglund skriver i *Tabergs bergslag* att översten Carl Sjöblad redan 1654 anlade en knipphammare på sin sätesgård Hällstorp. Denna knipphammare brukades av honom själv. 1670 anlades ytterligare en hammarsmedja som brann ner 1681, men som sedan byggdes upp igen. Under 1600-talet var enligt en bergverksrelation hammarens *”egentliga järnsmide att bestå kungl. Majts och Kronans rustningar, samt utsmida jernharnesk och annat, välla pipor och utplana koppar åt kopparslagarna...”*. Hammrarna hade sedan flera olika ägare under 1700 och 1800-talet. I början av 1900-talet fanns endast en kvarn, en såg och ett tråddrageri kvar på Hällstorps ägor (Berglund 1996).

I närområdet har också en knipphammare tillhörig Odensjö säteri legat och enligt kartan från 1697 ska det ha varit strax söder om nuvarande bro (Berglund 1996). Dessutom ligger norr om Hällstorpsdammen RAÄ nr 57:1-3, som är lämningarna efter två kvarnar, som tillhörde Hällstorp och en kvarn som tillhörde Odensjö. Hällstorpsåns flöde har med andra ord varit rikligt använt för sin vattenkraft.

Tidigare undersökningar

Flera undersökningar har genomförts i närområdet till föreliggande utredningsområde, bland annat vid Odensjö gård (Borg 2009 och Pettersson 2013) inför husbyggnation. Under dessa undersöktes dels gravar och boplatslämningar från järnålder, dels en historisk bytomt. En kulturhistorisk förstudie gjordes 2003 (Skanser 2003) och en undersökning 2005 inför utbyggnaden av fjärrvärmen (Wennerberg 2005). Under den senare undersöktes ett långhus från järnåldern. Dessutom gjordes en utredning 1991 inför utvidgningen av en grustäkt (Vestbö-Franzén 1991).

Resultat

Kartanalys

En studie av det äldre kartmaterialet genomfördes av kulturgeograf Fredrik Engman inför fältarbetsfasen (BILAGA 1).

Det är tre bebyggelseenheter som berörs av utrednings- och förundersökningsområdet: Odensjö, Hällstorp och Stora Spånhult. Över Odensjö upprättades en karta år 1708 (E10-20:2) som visar flera anläggningar vid ån inom det som nu är fornlämning 58:1 (FIGUR 3). På kartan står angivet att på platsen har Hällstorp två hammarsmedjor och Odensjö en hammarsmedja och sågkvarn. I området finns ytterligare två kvarnar som tillhörde Odensjö samt bebyggelse. Bebyggelsen beskrivs som *sågar- och mölnarens stufva* samt stugor som anges som *Swen hammarsmeds stufwa* och *Pär hammarsmeds stufwa.*

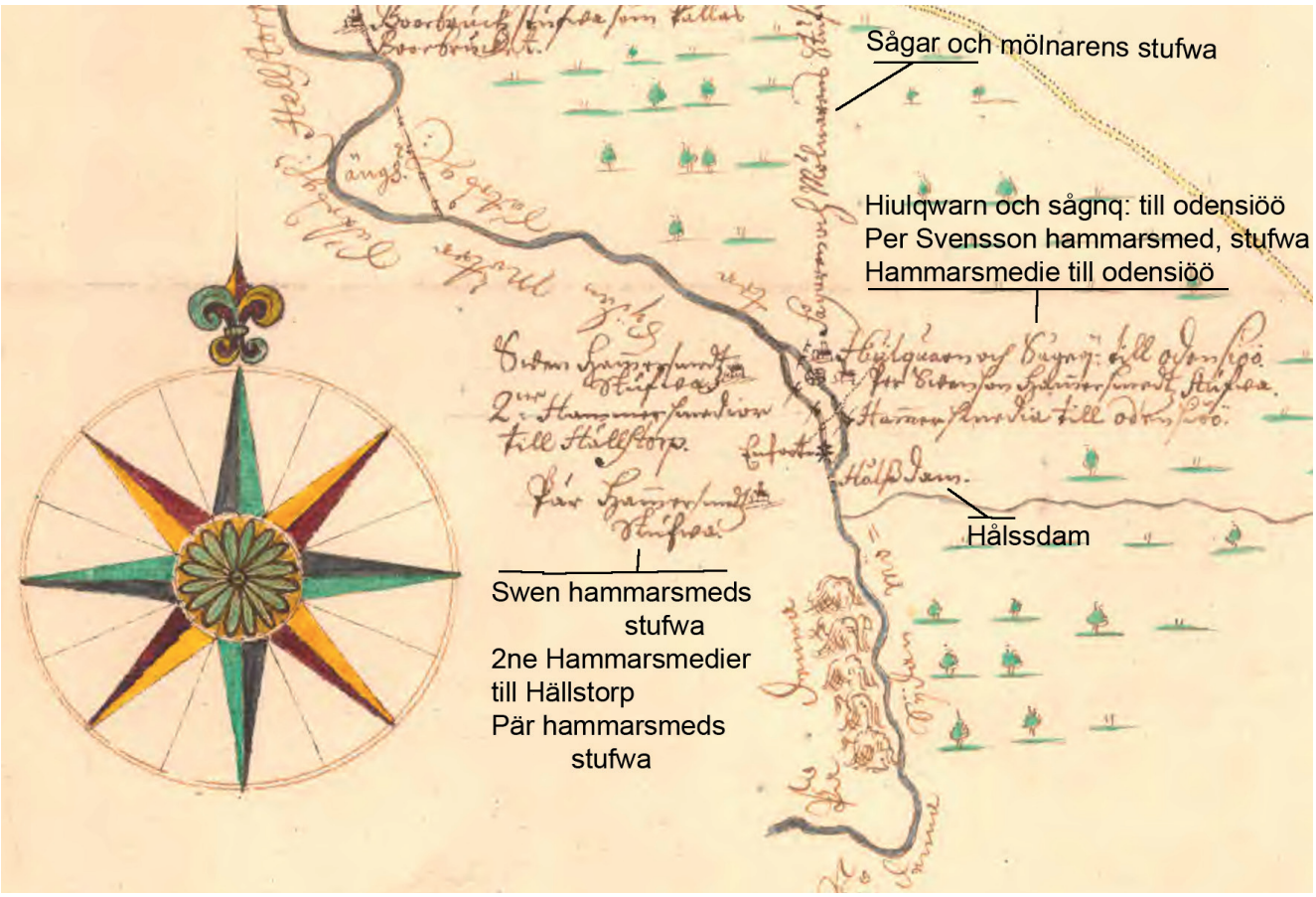
Sågar och mölnarens stufwa
Hiulqwarn och sågnq: till odensiöö
Per Svensson hammarsmed, stufwa
Hammarsmedie till odensiöö
Hålssdam
Swen hammarsmeds stufwa
2ne Hammarsmedier till Hällstorp
Pär hammarsmeds stufwa

Hällstorp
Knytshammarn
Odens

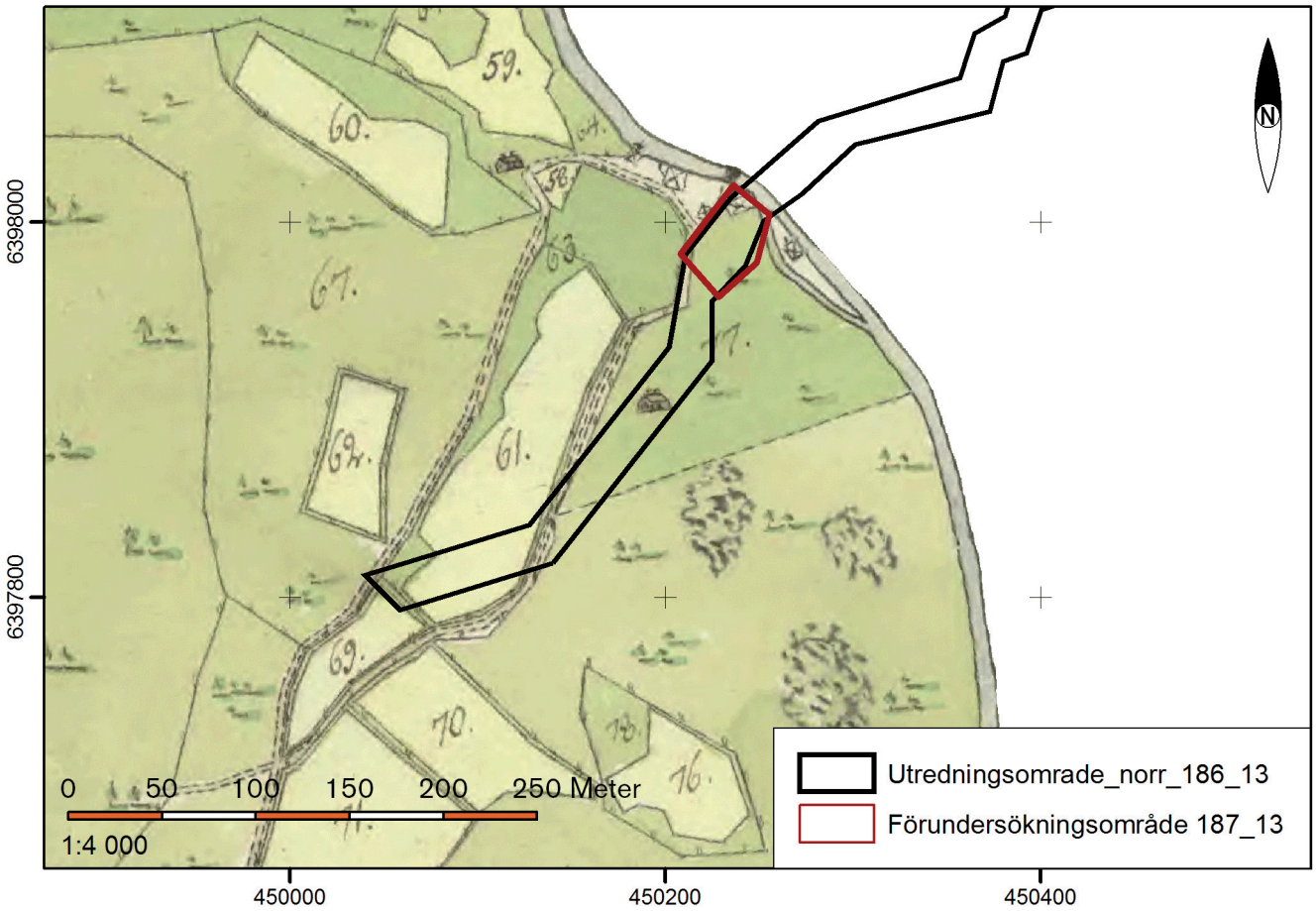

På laga skifteskartan från år 1911 (06-bap-74) är två hus markerade på platsen och på Odensjösidan av ån, samt även en byggnad på Hällstorpssidan. Dessutom står texten *Kniphammarn* (FIGUR 4).

Från en ägobeskrivningskarta från 1824 (E10-9:1) är Hammartorpet utmärkt med en hussymbol. I anslutning till ån finns fem byggnader markerade där två kan tolkas som kvarnar eller anläggningar med vattenhjulskraft (FIGUR 5).

Det södra utredningsområdet, som ligger inom Stora Spånhults marker anges på en rågångskarta från 1800 (06-bap-15) som skogsmark. Dagens vägar i området fanns redan då.

FIGUR 3. Överst motsatta sidan. Utsnitt ur avmätningskartan över Odensjö 1708 (E10-20:2). Skalan något förändrad från ursprungsskalan.

FIGUR 4. Nederst motsatta sidan. Utsnitt ur laga skifteskarta över Odensjö år 1911 (06-bap-74). Utredningsområdet följer i princip vägen från Kniphammaren till Torsås, litt 1190.

FIGUR 5. Denna sidan. Utsnitt ur ägobeskrivningskarta över Hällstorp år 1824 (E10-9:1) med utrednings- och förundersökningsområdena markerade.

Inventering

Under fältinventeringen som gjordes inom ramen för utredningen påträffades fyra nya lämningar (TABELL 1 OCH FIGUR 6-7). De ligger vid utredningsområdets gräns och har markerats i fält för att kunna undvikas vid exploateringen (BILAGA 2).

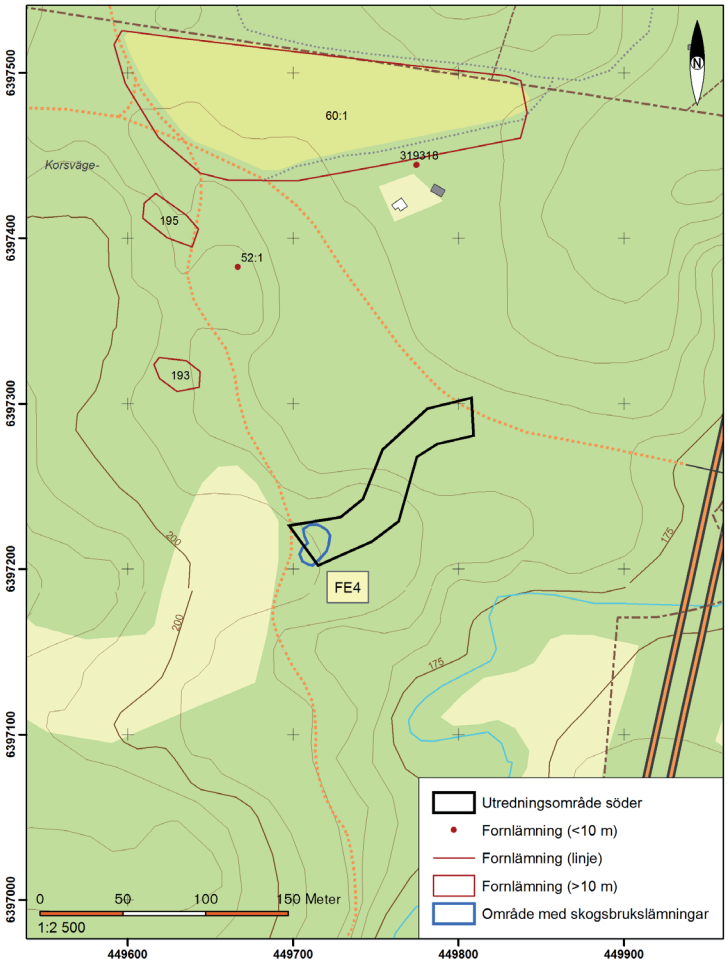

FIGUR 6. Överst denna sidan. Södra utredningsområdet. med nypåträffade lämningar.

FIGUR 7. Motsatta sidan. Norra utredningsområdet med nypåträffade lämningar samt den yta som sökschaktades inom utredningen.

TABELL 1. Nederst denna sidan. Tabell över nypåträffade lämningar.

Objekt nr	Lämningstyp	Beskrivning	Antikvarisk bedömning	Åtgärdsförslag
FE 1.	Färdväg	Hålväg, ca 37 m l (NO-SV), 2-3 m bred och 0,3-0,8 m djup. U-format tvärsnitt. Löper parallellt med yngre väg.	Fast fornlämning.	Förundersökning om berörs. Markeras i fält se bilaga 2
FE 2	Färdväg	Vägbank, ca 55 m l (NO-SV), 1,5-2,5 m bred. Delvis uppbyggd i norr och ingrävd i sluttning i söder.	Övrig kultuhistorisk lämning	Hänsyn. Markeras i fält se bilaga 2.
FE 3	Färdväg	Ca 170 m l (N-S), bitivis hålvägsliknande. 3-4 m bred och 0,3-1,5 m djup. Skålat tvärsnitt. Yngre, terrasserad.	Övrig kulturhistorisk lämning	Hänsyn. Markeras i fält se bilaga 2.
FE 4	Område med skogsbrukslämningar	Område med kolbotten och kolarkojgrund. Kolbotten är rund, 11 m i diam och 0,5 m hög. Omges av ränna 1-2 m bred och 0,2-0,4 m djup. Kolarkojgrund oval 5 x 4 m (NO-SV) bestående av vall ca 1-1,5 m bred och 0,3 m hög. I mitten är försänkning.	Övrig kulturhistorisk lämning	Hänsyn. Markeras i fält se bilaga 2.

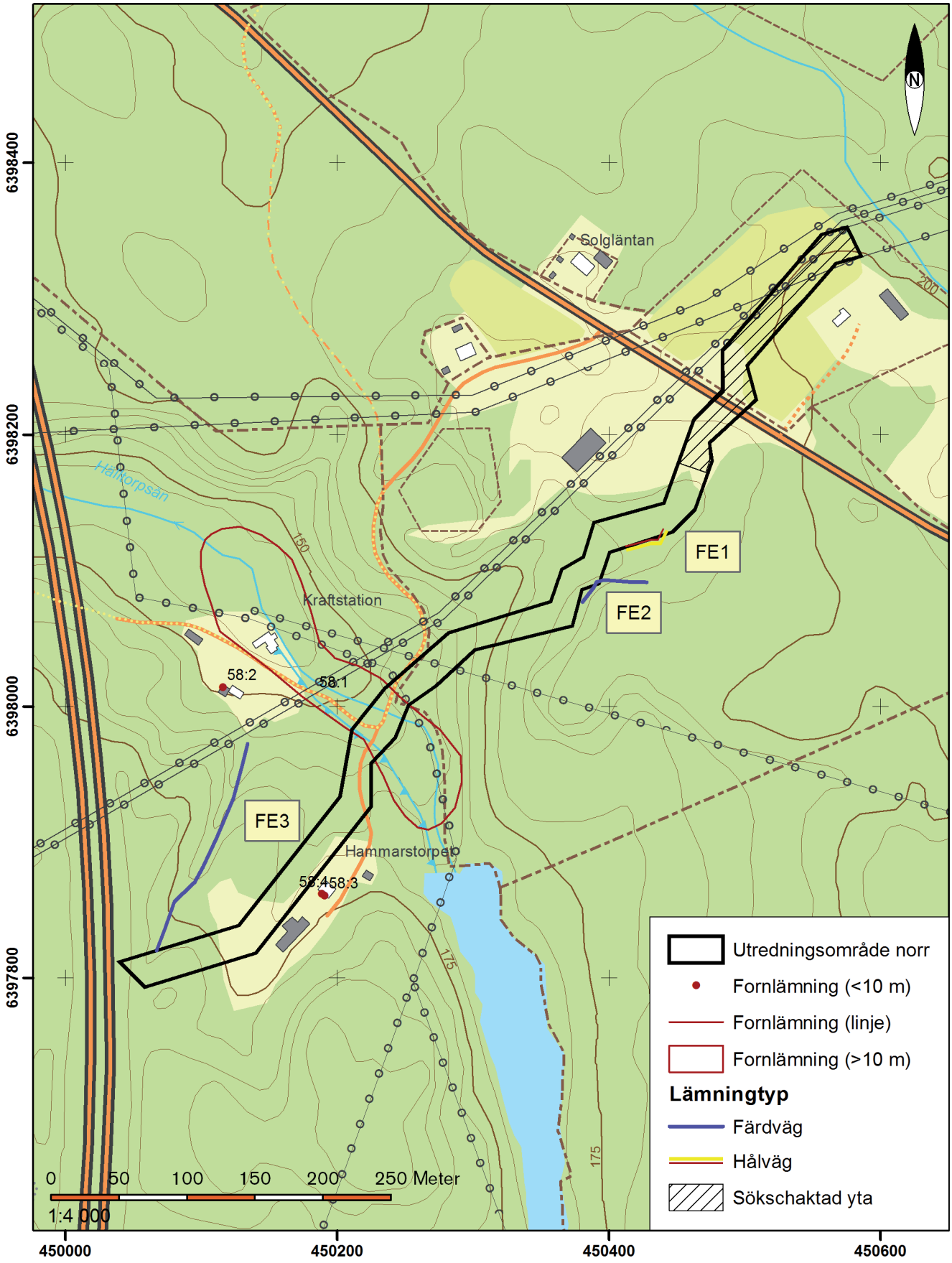
6398400
6398200
6398000
6397800
450000
450200
450400
450600
Solgläntan
Hallkorpsån
Kraftstation
Hammarstorpet
58:2
58:1
58:4
58:3
FE1
FE2
FE3
150
175
200
N
0 50 100 150 200 250 Meter
1:4 000
Utredningsområde norr
Fornlämning (<10 m)
Fornlämning (linje)
Fornlämning (>10 m)
Lämningtyp
Färdväg
Hålväg
Sökschaktad yta

Sökschaktning

Inom ramen för både utredningen och förundersökningen skedde viss sökschaktning med grävmaskin (BILAGA 3).

Utredningens schakt drogs i områdets nordöstligaste delar, som idag består dels av brukad dels av igenväxt åker. Där fanns bra förhistoriska boplatslägen. Inga boplatslämningar påträffades dock under sökschaktningen (FIGUR 7 OCH BILAGA 3).

Däremot kunde en boende på fastigheten Torsås visa på tre fynd som hade hittats i området där sökschaktningen ägde rum; en spetsnackig flintyxa (FIGUR 10), en mejsel och ett bryne. Dessa var inte kända sedan tidigare och ger en indikation på att området har varit bebott under förhistorisk tid. Flintyxan är funnen i åkern som sökschaktades och mejseln och brynet är från området runt hustomten. Fyndplatserna har anmälts för registrering i fornminnesregistret.

Förundersökningen genomfördes genom sökschaktning inom fornlämning 58:1 som är ett område med smides- och småindustrilämningar. Förundersökningsområdet kunde inte i sin helhet undersökas då det i västra delen genomkorsades av en vattentub och i öster av bäckravinen, berg i dagen och ett miljöriskområde.

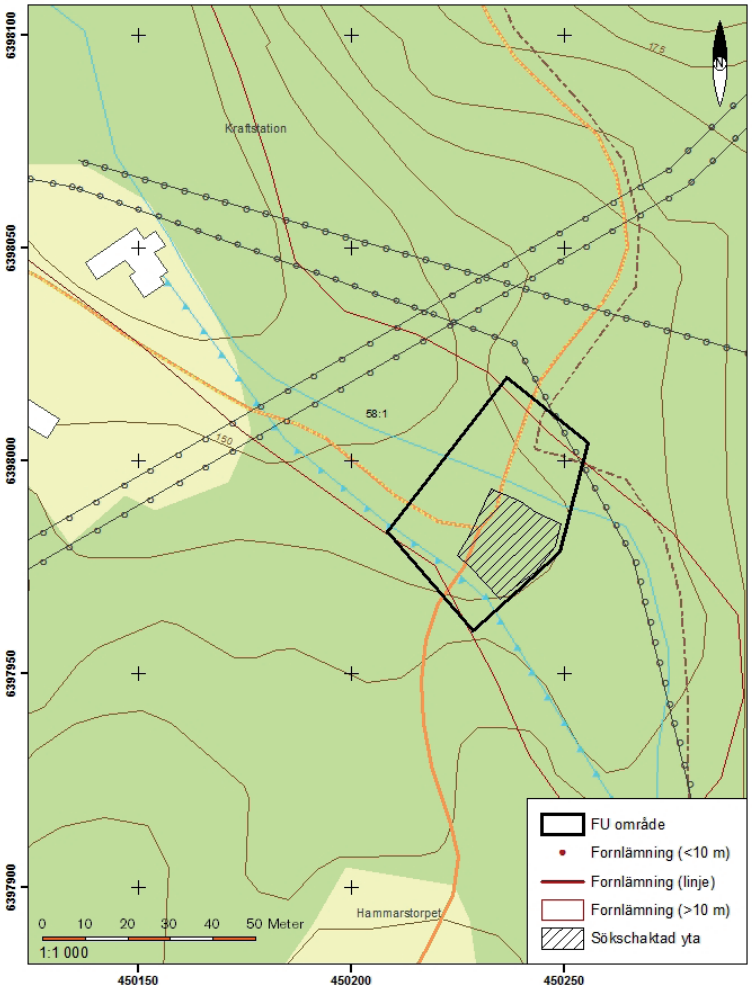

FIGUR 8. Den yta som sökschaktades inom förundersökningen.

Dessutom genomkorsades ytan av två vägar (FIGUR 8 OCH BILAGA 3).

De fyra sökschakt som drogs, låg söder om vägen och innehöll vad som tolkades som ett verkstadslager. Det låg på 0,3 meters djup, var ett hårt trampat, svart lager med en stor del sot. I lagret fanns slagg och diverse järnföremål samt ett recent fyndmaterial med porslin och fönsterglas. I schakten fanns ett antal större stenar som kan vara del av en syllstenskonstruktion, men det gick inte att se en klar linje av stenar i de ytor som öppnades upp. Det gick inte heller att utröna vilka ytor som legat inne i ett hus och vilka som legat på utsidan.

Intill och söder om vägen fanns inte det homogena verkstadslager som beskrivs ovan, därför är det troligt att vägen har legat på plats när området användes för småindustrier. Vägområden är också ofta omrörda och förändrade genom år med förbättring av vägen. Därför kan det verkstadslager som beskrivs ovan undvikas vid exploateringen.

Fynd

Inga fynd tillvaratogs under sökschaktningen.

FIGUR 9. Det lager, som tolkades som verkstadslager, inom RAÄ nr 58:1.

Sammanfattning

I samband med Jönköpings Energi Nät AB:s planer på att gräva ned en markkabel i Barnarps socken har en arkeologisk utredning och förundersökning genomförts. Förundersökningen gällde RAÄ nr Barnarp 58:1.

Under utredningens fältinventering påträffades fyra nya lämningar: tre färdvägar och ett område med skogsbrukslämningar. Under sökschaktningen inom utredningen framkom inga förhistoriska anläggningar.

Vid förundersökningen, då sökschaktning genomfördes, påträffades ett verkstadslager.

Åtgärdsförslag

De lämningar som påträffades under utredningens fältinventering ligger alla i kanten av utredningsområdet och bör kunna undvikas vid nedläggningen av markkabeln. De har markerats i fält för att underlätta detta (BILAGA 2).

Förundersökningens sökschaktning visade att kabelschaktet kan grävas ned utmed vägen utan antikvarisk medverkan. Intill vägen finns inte de homogena verkstadslager som påträffades längre söderut i schakten.

Länsmuseet har samrått med Länsstyrelsen angående åtgärdsförslagen.

FIGUR 10. Flintyxan som hittats i mitten av 1900-talet i den åker som sökschaktades under utredningen.

Administrativa uppgifter

Länsstyrelsens dnr:	431-4208-2013
Länsstyrelsens beslutsdatum:	2013-07-11
Jönköpings läns museums dnr:	186/2013, 187/2013
Beställare:	Jönköpings Energi Nät AB
Rapportansvarig:	Anna Ödeén
Fältansvarig:	Fredrik Engman & Anna Ödeén
Fältpersonal:	Fredrik Engman & Anna Ödeén
Fältarbetstid:	2013-07-02–2013-08-23
Län:	Jönköpings län
Kommun:	Jönköpings kommun
Socken:	Barnarps socken
Fastighetsbeteckning, AU:	Kniphammaren 1:2 m.fl.
Fastighetsbeteckning, FU:	Hällstorp 4:1
Belägenhet:	63E 9eN & 63E 9fN
Koordinater AU:	N 6397202 E 449714
Koordinater FU:	N 6397960 E 450228
Koordinatsystem:	SWEREF 99 TM
Undersökningsyta AU:	21 000 m^2
Undersökningsyta FU:	1 500 m^2
Fornlämningsnummer:	RAÄ 58:1
Fornlämningstyp:	Smides- och småindustriläm-ningar
Tidsperiod:	Historisk tid

Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv.

Referenser

Tryckta källor

Agertz, J. 2008. *Om ortnamn i Jönköpings län. Småländska kulturbilder 2008.* Meddelanden från Jönköpings läns hembygdförbund och stiftelsen Jönköpings läns museum LXXVII. Jönköping.

Berglund, B. 1996. *Tabergs bergslag. En sammanställning över de bergshistoriska lämningarna i Barnarps, Byarums, Ljungarums, Månsarps och Sandseryds socknar. Atlas över Sveriges bergslag.* Jernkontoret. Berghistoriska utskottet. Serie H 103. Riksantikvarieämbetet. Stockholm.

Borg, J. 2009. *En vapengrav i Odensjö - förundersökning av ett gravfält från äldre järnålder samt avgränsning av bytomt inför byggandet av bostadområde.* Jönköpings läns museum. Arkeologisk rapport 2009:06. Jönköping.

Skanser, L. 2003. *Kulturhistorisk förstudie, Torsvik - Eurostop. Inför planerad fjärrvärmekulvert.* Jönköpings läns museum. Arkeologisk rapport 2003:14. Jönköping.

Vestbö, A. 1991. *Spånhult 1:4. Arkeologisk utredning inför utvidgning av grustäkt. Barnarps socken, Jönköping kommun.* Jönköpings läns museum. Arkeologisk rapport 1991:30. Jönköping.

Wennerberg, R. 2005. *Läsänghuset - förundersökning av en boplats med långhus från järnålder inför dragning av fjärrvärme, Bararps socken, Jönköpings kommun.* Jönköpings läns museum. Arkeologisk rapport 2005:62. Jönköping.

Otryckta källor

Pettersson, C. 2013. *Odensjö - en by som alla andra? Arkeologisk undersökning av Odensjö Västergård, Odensjö bytomt RAÄ 186, inför byggande av tillfartsväg. Barnarps socken i Jönköpings kommun, Jönköpings län.* Jönköpings läns museum. Arkeologisk rapport 2013:11. Jönköping.

Arkiv

Jönköpings läns museum.

Uppdragsregistret. Databas över arkeologiska uppdrag i Jönköpings län.

Riksantikvarieämbetets fornminnesregister, FMIS, Fornsök: *http://www.fmis.raa.se/cocoon/fornsok/search.html.*

Kartunderlag

Lantmäteriet. ArkivSök. *www.lantmateriet.se:*

E10-20:2. Avmätningskarta Odensjö 1708.

E10-9:1. Ägobeskrivningskarta, Hällstorp 1824.

J133-7e0a56. RAK, Ekonomisk karta 1954. Blad 7E0a.

J243-35-1. RAK, Generalstabskartan, 1887.

06-bap-15. Rågångskarta Stora Spånhult, 1824.

06-bap-74. Laga skifte Odensjö.

Kartanalys Läsäng

Utrednings- och förundersökningsområdet berör tre bebyggelseenheter, Odensjö, Hällstorp och Stora Spånhult. Hällstorp omnämns redan 1460 (Agertz 2008) och fick säteriprivilegier 1648 (Almquist 1976). Odensjö omnämns 1394 (Agertz 2008) och bestod vid 1500-talets mitt av ett skattehemman och sex frälsehemman 1655 fick en av gårdarna säterirättigheter och ytterligare två brukades som rå- och rörshemman (ungefär underlydande gård som säteriet hade skattebefrielse för). Ytterligare en gård kom att få säteriprivilegier under en kort tid av 1600-talet. Från 1696 kom hela byn att ingå i ett godskomplex under Måns Granatenhielm. Hans ättlingar innehade godset fram till 1790-talet (Almquist 1976). Delar av den gamla bytomten har undersökts arkeologiskt (Pettersson 2013).

Stora Spånhult innehades enligt 1562 års frälselängd av Lars Matsson (Kafle). 1618 bortbyttes den till kronan av Metta Ribbing. Hemmanet kom att indelas på kavalleriet och skatteköptes 1756 (Almquist 1976).

Över Odensjö upprättas en avmätningskarta 1708 (E10-20:2). På denna karta finns flera anläggningar utmärkta vid ån inom det område som sedermera registrerats som fornlämningen Barnarp 58:1, se FIGUR A. På platsen står att Hällstorp har två hammarsmedjor och Odensjö har en hammarsmedja och sågkvarn. Ytterligare två kvarnar finns i området varav en hjulkvarn tillhörde Odensjö och den andra omnämns endast som *enfota*. I anslutning till dessa finns även bebyggelse eller *stufvor* (stugor) varav den ena beskrivs som *sågar- och mölnarens stufva.* De andra två stugorna på Hällstorps mark anges som Pär hammarsmeds och Sven Hammarsmeds stugor. Arbetarna hade således nära till jobbet. Söder om anläggningarna finns även hålldammen utmärkt på kartan.

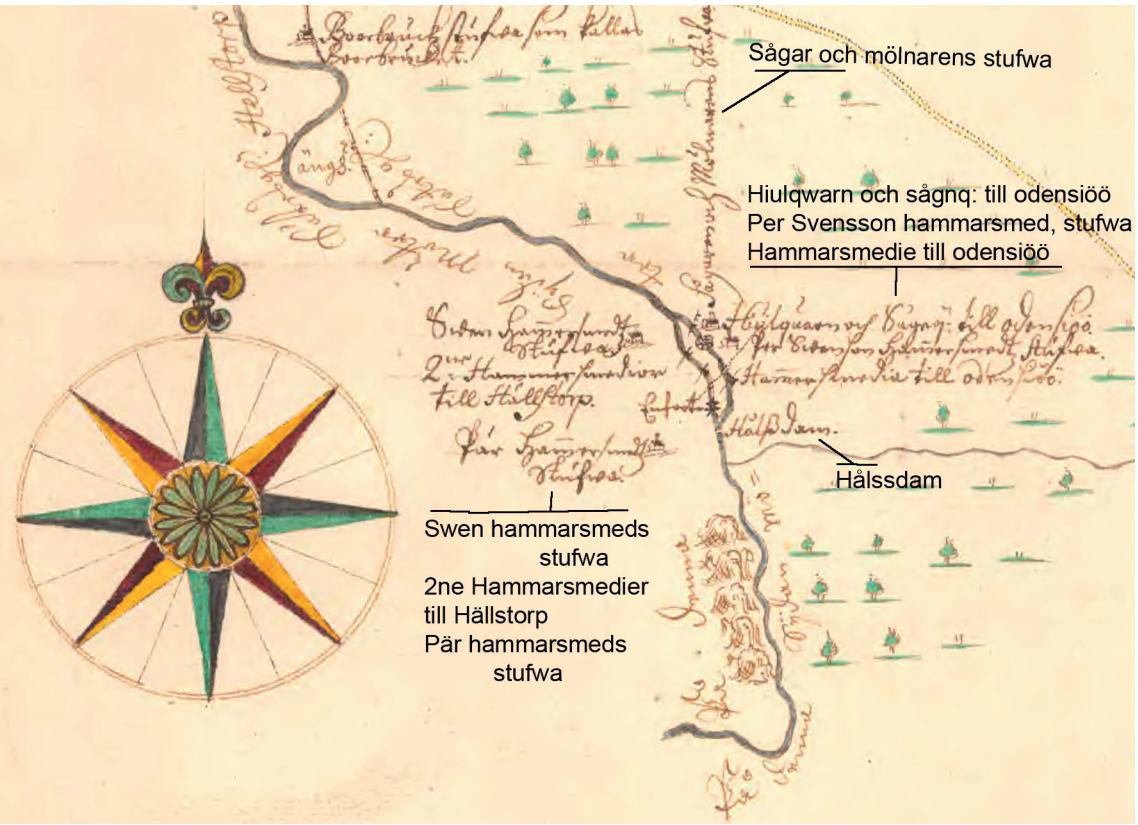

Figur A. Utsnitt ur avmätningskarta över Odensjö år 1708 (E10-20:2). Skalan något förändrad från ursprungsskalan.

Utefter ån inom en sträcka av ca 200 meter är 6 bebyggelseenheter markerade på generalstabskartan från 1887 (J243-35-1). Nästa detaljerade karta av intresse för området är en laga skifteskarta upprättad 1911 (06-bap-74). På denna står texten Kniphammarn på platsen och två hus är markerade på Odensjösidan av ån och en byggnad på Hällstorpssidan, se FIGUR B. Någon närmare förklaring till byggnaderna finns inte och markerna runt ån betecknas som ängsmark och bete. En väg gick upp mot torpet Torsås i öster i ungefär samma sträckning som den planerade ledningsdragningen.

Figur B. Utsnitt ur laga skifteskarta över Odensjö år 1911 (06-bap-74). Utredningsområdet följer i princip vägen från Kniphammaren till Torsås, litt 1190.

Över Hällstorp upprättas en ägobeskrivningskarta 1824 (E10-9:1). Kartan har fokuserat på de olika markslagen och byggnaderna inom området beskrivs inte. Hammartorpet är utmärkt med en hussymbol men marken anges som *Hustomt och* ängewall däromkring, *hårdwall*, se FIGUR C. Vid ån i anslutning till platsen för Barnarp 58:1 finns fem byggnader markerade varav två kan tolkas som kvarnar eller anläggningar med vattenhjulskraft. Den ena av dessa ligger söder om bron och utredningsområdet. Och den andra ca 100 meter nordväst om utredningsområdet. En byggnad ligger inom utrednings/förundersökningsområdet.

Det södra utredningsområdet ligger inom Stora Spånhults marker och en rågångskarta upprättas år 1800 (06-bap-15). Enligt denna anges det aktuella området som skogsmark. Vägarna som finns inom området fanns redan då och åkern, cirka 170 meter nordväst om utredningsområdet benämns Korsvägelyckan och är registrerad i FMIS som Barnarp 60:1. Vägarna återfinns även på generalstabskartan (J243-35-1) och även på denna är området skogsmark. I Stora Spånhults östra del, cirka 200 meter nordost om utredningsområdet, är ett torp med åkrar och ängar invid ån. Idag går motorvägen över detta område men på ekonomiska kartan från 1954 benämndes detta torp som Solbacken (J133-7e0a56). På rågångskartan finns ännu ett torp upptaget på östra sidan om ån inom Odensjös marker detta är namngivet som Sobacken, numera kallas detta för Dammhagen.

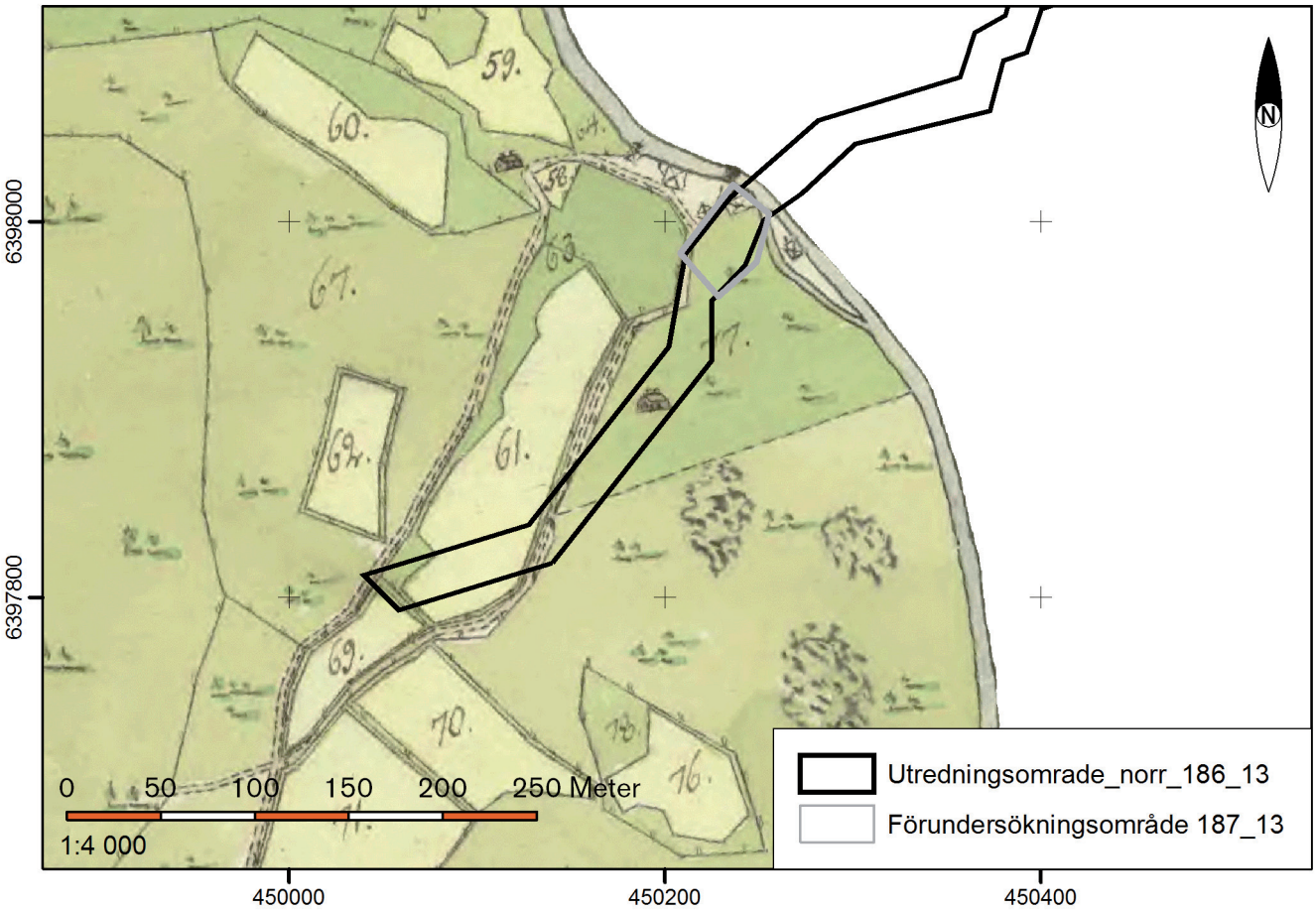

Figur C. Utsnitt ur ägobeskrivningskarta över Hällstorp år 1824 (E10-9:1) med utrednings- och förundersökningsområdena markerade.

Referenser

Tryckta källor:

Agertz, J. 2008. *Om ortnamn i Jönköpings län, Småländska kulturbilder 2008.*Meddelande från Jönköpings läns hembygdsförbund och stiftelsen Jönköpings läns museum LXVII. Jönköping.

Almquist, J A. 1976. *Frälsegodsen i Sverige under storhetstiden med särskild hänsyn till proveniens och säteribildning*. Skrifter utgivna av svenska riksarkivet 1. Stockholm.

Otryckta källor:

Pettersson, C B. 2013. *Odensjö – en by som alla andra. Arkeologisk undersökning av Odensjö* Västergård, *Odensjö bytomt RAÄ 186, inför byggande av tillfartsväg. Barnarps socken, Jönköpings kommun. Jönköpings läns museum, arkeologisk rapport 2013:11.*

Kartunderlag:

E10-20:2. Avmätningskarta Odensjö 1708.

E10-9:1. Ägobeskrivningskarta, Hällstorp 1824

J133-7e0a56. RAK, Ekonomisk karta 1954. Blad 7E 0a

J243-35-1. RAK, Generalstabskartan, 1887.

06-bap-15. Rågångskarta Stora Spånhult, 1824.

06-bap-74. Laga skifte Odensjö

JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM

ENHETEN FÖR ARKEOLOGI, BYGGNADSVÅRD OCH KONSERVERING

Fredrik Engman
Dag Hammarskjölds Plats 2
Box 2133, 550 02 Jönköping
Direkttel. 036 - 30 18 68. Växel 036 - 30 18 00
Mobiltel. 070 – 218 41 03
fredrik.engman@jkpglm.se

PM

JLM DNR: 186/2013
LST DNR: 431-4208-2013

Länsstyrelsen
Länsantikvarien
Miljö- och samhällsbyggnadsavd.
Kulturmiljöfunktionen
551 86 JÖNKÖPING

PM

avseende utmärkning av forn- och kulturlämningar påträffade vid utredning inför planerad markkabel mellan Läsäng och Barnarp, Barnarps socken, Jönköping kommun.

Undertecknad har den 23 augusti genomfört en uppmärkning av de påträffade forn- och kulturlämningarna FE 1-4 som påträffats vid den arkeologiska utredningen för planerad markkabel mellan Läsäng och Barnarp.

Lämningarna har markerats med blågult snitselband med texten Fornlämning och bokstaven R. Snitselbanden har satts upp på 3-10 m mellanrum beroende på lämpliga träd eller andra möjligheter att markera lämningen.

Om närområdet till de registrerade lämningarna skall avverkas bör så kallade kulturstubbar sparas. Det innebär att de snitslade träden kapas 1,3 m upp och stubbarna blir således kvar som markering i terrängen. Nya fornlämningsband bör knytas på stubbarna efter avverkning.

FE 1, Hålväg. Snitsel sitter V om lämningen mot utredningsområde. Schaktmassor läggs inte väster om befintlig väg.
FE2, Vägbank. Snitsel sitter V om vägen. Vid grävning är det viktigt att tänka på att ta till yta så inte släntning/ras skadar vägen.
FE3, . Färdväg. Ö delen av vägen är snitslad från viltstängsel vid motorväg.
FE4, Område med skogsbrukslämningar. Lämningen täcker hela utredningsområdet. Schaktning/kabelnedläggning bör göras norr om den snitslade lämningen.

JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM

PM

Jönköping28 augusti 2013

Med vänlig hälsning

Fredrik Engman
Antikvarie

Mikael Nordström
Enhetschef

Foto. FE 1, från söder. Lämningen ligger öster (till höger) om snitslingen.

Foto. FE 2, från söder. Lämningen ligger öster (till höger) om snitslingen.

JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM

PM

Foto. FE 3, från norr. Lämningen ligger norr (till höger) om snitslingen

Foto. FE4, från norr. Hela lämningen är snitslad.

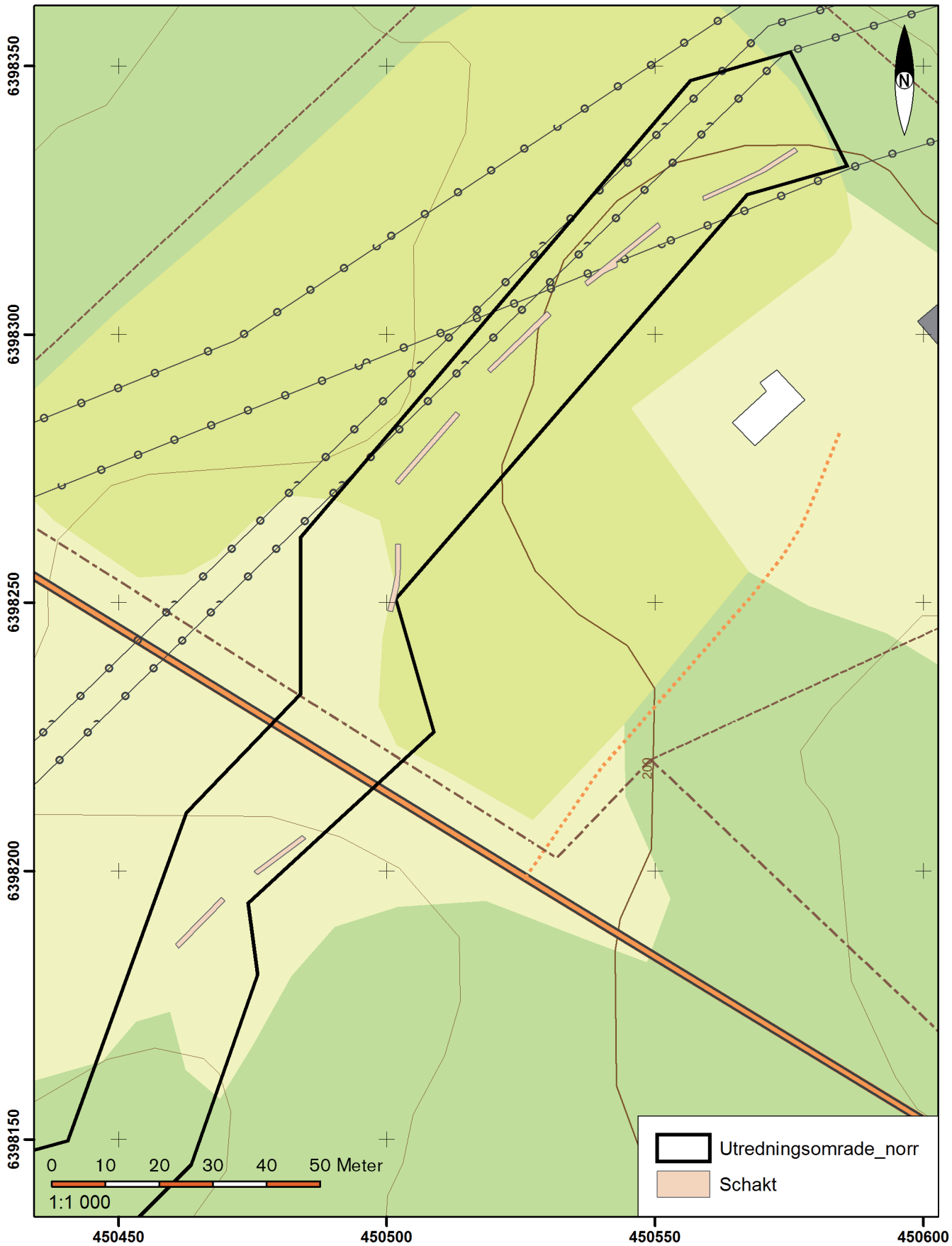

Schakten som drogs under utredningen, i områdets nordöstra del.

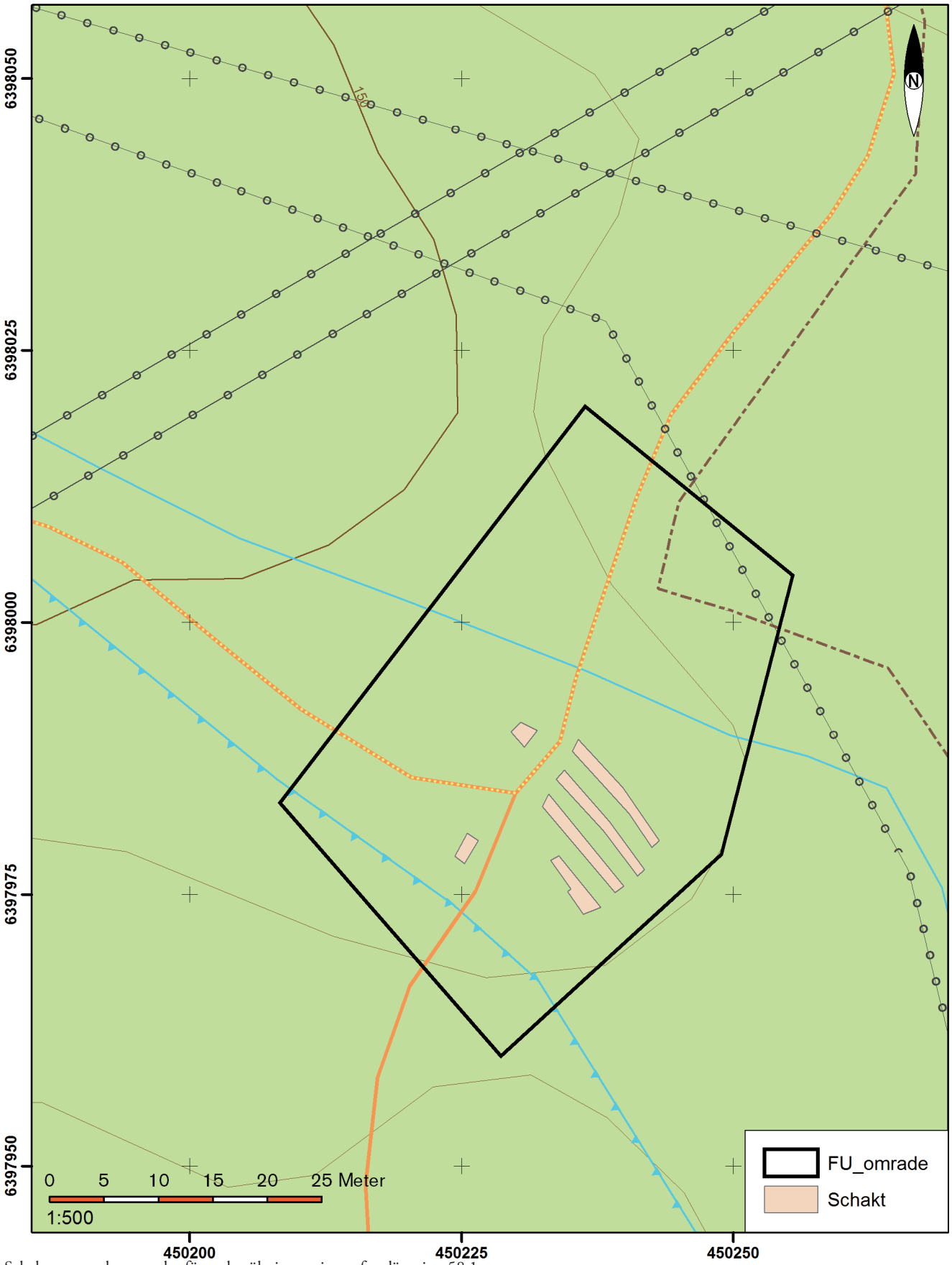

Schakten som drogs under förundersökningen, inom fornlämning 58:1.

Utmed Hällstorpsån finns ett flertal lämningar som visar på hur viktig den har varit för sin vattenkraft genom historien.
Utmed ån ligger bland annat fornlämning 58:1 som är ett område med smides- och småindustrilämningar. I samband med en arkeologisk förundersökning sommaren 2013 framkom ett verkstadslager inom fornlämningen.
Det gjordes också en utredning i området då tre nya färdvägar och ett område med en kolmila och en kolarkojgrund registrerades.

Arkeologisk rapport 2013:32
JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM